

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

De seksuele ontwikkeling bij mensen met een intellectuele beperking

Microfoon uit, camera aan*
Vragen -> chat-functie

* Tenzij bezwaar tegen opname.

1

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

WELKOM

- Microfoon uit, camera aan*
- Vragen -> chat-functie

* Tenzij bezwaar tegen opname.

2

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Waarom dit opleidingsprogramma?

3

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Werken aan seksuele gezondheid..

- Doen we vanuit een besef van *seksuele rechten*..
- En seks als *onvermijdelijk* en in potentie plezierig aspect van het leven.
- Het is er niet pas als het op tafel komt..
Het is er in al onze cliënten.

4

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Werken aan seksuele gezondheid..

- Doen we in een *multidisciplinaire* context

5

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Werken aan seksuele gezondheid..

- Teken voor jouw casus wie er rondom diegene staat – eerst professionals, daarna naasten

6

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

What you see ≠ what you get

Wat iemand **DOET** (seksueel gedrag) en daarover **VERTELT**

Wat iemand **VOELT** en **DENKT** en **VERLANGT**, wat en waarover diegene **FANTASEERT**, wat diegene **ERVAART** gedurende het leven (wat opgeslagen en en meegenomen wordt)

13

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Casus Gerwin

Seksueel gedrag: zoenen met partner (geen seks voor het huwelijk).

Onderdrukte seksuele verlangens in de partnerrelatie, zeer hoge geremdheid in denken en voelen, zeer hoge eisen aan zichzelf om te voldoen aan 'wat hoort', opdringerige fantasieën over seksueel spannende situaties, sterk normerende invloed vanuit de religieuze omgeving, idee dat orgasme ultieme ontlasting van spanning is.

14

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Seksuele gezondheid, hoe dan?

Wat je zo ongeveer nodig hebt....

- Intacte seksuele anatomie en endocrinologie
- Bij het lijf passende genderidentiteit
- Affectrijk pedagogisch klimaat
- Positief voorbeeldgedrag ten aanzien van relaties
- Positieve boodschappen over seks: thuis, op school, in de media
- Mogelijkheid tot leeftijdsspecifiek consensueel *sexual rehearsal play*

15

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Seksuele anatomie & hormonen

- De geslachtsorganen ≈ de **hardware**
- De hormonen ≈ de **software**

Vragen?!
Vraag de **AVG** en/of psychiater

16

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Genderidentiteit

- Genderdysforie = gevoel van onbehagen door verschil tussen genderidentiteit en seks

Vragen?!
Vraag de psycholoog of seksuoloog.

17

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Affectrijk pedagogisch klimaat

Gehechtheid, met onder andere...

- Leren voelen – zowel jezelf als in contact met de ander
- Leren kennen & aanvoelen – grenzen
- De aanleg van een gezamenlijk klimaat dat je (alléén) alarmeert

Vragen?!
Vraag de psycholoog of seksuoloog of psychotherapeut.

18

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Positief voorbeeldgedrag relaties & boodschappen

THUIS

- ouders die kussen, knuffelen, grenzen aangeven, elkaars grenzen respecteren, behoefte uitspreken, toenadering zoeken
- seksuele voorlichting

BUITENSHUIS

- familie, school
- !! social media
- pornografie

Vragen?!
Vraag de psycholoog, orthopedagoog of seksuoloog.

19

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Sexual rehearsal play

- Letterlijk: oefenen!
- Leeftijdsadequaat, met
- Je eigen lijf (w)
- Het lijf van de
- Intimiteit erva

Vragen?!
Vraag de psycholoog of seksuoloog.

*oefening kaart kunst
oefening met kunst
kunst
kunst
kunst*

20

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

De seksuele ontwikkeling in fasen

21

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Zwangerschap

Biologisch

- Ontwikkeling van geslachtsorganen

Psychologisch

Sociaal

De ontwikkeling wordt hier sterk gestuurd/bepaald door de toestand van de moeder, inclusief stresshormonen, voeding etc.

22

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Baby

Biologisch

- Lage dosering seksuele hormonen

Psychologisch

- Genieten van knuffelen en aanraking

Sociaal

- Afhankelijk van ouders

23

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Peuter/kleuter

Biologisch

- Ontdekking wat een jongen/meisje is

Psychologisch

- Bewustwording van eigen geslacht en dat van een ander.

Sociaal

- Sociaal-culturele regels zijn nog niet eigen gemaakt; dus geslachtsdelen laten zien of deze in het openbaar aanraken.
- Verliefdheden op belangrijke anderen zoals moeder, vader, juf, beste vriendin etc.

24

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Kindertijd 6-11 jaar

Biologisch

- Start van schaamte ontwikkeling.
- Gericht op eigen geslacht.
- Vanaf +/- 10 jaar start van lichamelijke veranderingen.

Psychologisch

- Jongens vs meisjes.
- Interesse in seks ontwikkeld zich waardoor ze hier meer vragen over gaan stellen.

Sociaal

- Vanaf 7 jaar kennen kinderen de sociale regels steeds beter. Ze gaan bv wc op slot doen.
- Eerste verkering (niet meer dan een afspraak dat ze wat met elkaar hebben)

25

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Vroege adolescentie 12-14 jaar

Biologisch

- Ontwikkeling secundaire geslachtskenmerken.
- Menstruatie, eerste zaadlozing.
- Interesse in seks, seksuele opwindingen en fantasie nemen toe.

Psychologisch

- Eerste verliefdheden.
- Interesse in seks, seksuele opwindingen en fantasie nemen toe.

Sociaal

- Losmaken van ouders en vrienden worden steeds belangrijker.
- Eerste relaties waarbij seksueel gedrag zich vooral beperkt tot zonen en eventueel voelen en strelen.

26

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Midden adolescentie 15-18 jaar

Biologisch

- Ontwikkeling van secundaire geslachtskenmerken

Psychologisch

- Twijfel over het vallen op jongens of meiden?

Sociaal

- Jongeren doen in deze periode de eerste ervaringen op in seksuele handelingen met een ander zoals: vingeren en aftrekken, geslachtsgemeenschap en orale seks.

27

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Late adolescentie 19- 24 jaar

Biologisch

- Hoge mate van seksuele activiteit en seksuele opwinding

Psychologisch

- Langzame ontwikkeling van meer verantwoordelijkheidsbesef, maar ze overzien de risico's van bepaald gedrag nog niet volledig.

Sociaal

- Deze fase staat in het teken van het ontdekken van verschillende partners en leefstijlen en wat positieve gevoelens oproept bij seksualiteit.
- De relatief hoge mate van seksuele activiteit, gekoppeld aan leefstijl en het in beperkte mate kunnen overzien van risico's, maakt dat verschillende seksuele risico's het meest in deze leeftijdsfase voorkomen (zoals onveilige seks).

28

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Volwassenheid 25-39 jaar

Biologisch

- Zin in seks kan geleidelijk afnemen
- Zwangerschappen

Psychologisch

- Doorgaans krijgen van langdurige relaties hierdoor ervaart men meer veiligheid en intimiteit met degene die je goed kent.

Sociaal

- Deze levensfase is gericht op het hebben of krijgen van een vaste relatie.
- Fase waarin mensen een gezin starten.

29

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Midlife 40-54 jaar

Biologisch

- De productie van geslachtshormonen neemt af
- Vrouwen komen in de overgang
- Minder vochtproductie bij vrouwen

Psychologisch

- Wat is het doel van mijn leven? Hierdoor worden er vaker meer egocentrische keuzes gemaakt.
- Drang naar het opzoeken van meer prikkeling en sensatie.

Sociaal

- In deze levensfase vinden de meeste (echt)scheidingen plaats.

30

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Derde levensfase 55-74

Biologisch

- Verdere afname van de geslachtshormonen
- Chronische ziekten doen meer hun intrede wat gevolgen kan hebben op de seksualiteit

Psychologisch

- Minder tevreden met eigen lichaam

Sociaal

- In deze fase ervaren mensen veel voordelen mbt hun seksueel welbevinden: er is vaak meer tijd voor elkaar, er is geen werk meer of inwonende kinderen, anticonceptie tegen zwangerschap speelt geen rol meer en vaak weet men goed wat men wil en is er in langdurige relaties veel intimiteit opgebouwd.
- De zeventigjarigen van nu zijn seksueel actiever en meer tevreden over hun seksleven dan de generaties voor hen.

31

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Vierde levensfase 75 plus

Biologisch

- Meer ontwikkeling van seksuele problemen zoals erectieproblemen en het minder vochtig worden van de vagina

Psychologisch

- Eenzaamheid of de angst daarvoor speelt een grotere rol.

Sociaal

- Na een scheiding of verweduwing worden sommige ouderen opnieuw verliefd en gaan nieuwe intieme relaties aan. Door het 'mannentekort' (mannen overleden eerder in de relatie omdat ze vaak ouder zijn) wordt het voor heteroseksuele oudere vrouwen wel steeds lastiger om een nieuwe partner te vinden.
- Rouw en schuldgevoel jegens de overleden partner kunnen het aangaan van een nieuwe relatie ingewikkelder maken.

32

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Leestip/naslagwerk

Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming

Tools | Ouders | Professionals | Opleiders | Nieuws | Over de richtlijnen | Voor ouders | Downloads

Home > Seksuele ontwikkeling
Laatst aangepast: 20 Jun 2020

Seksuele ontwikkeling

Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling van 0 tot 23 jaar? Hoe is dat bij specifieke groepen zoals kinderen met een licht verstandelijke beperking? Welke competenties heb je nodig voor advies en begeleiding? Wat zijn de wettelijke kaders? Wat zijn bruikbare interventies?

Naar Hoofdstukken Zoeken

33

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Naar Hoofdstukken Zoeken

1. Introductie
2. De seksuele ontwikkeling van jeugdigen van 0 tot 23 jaar
3. De seksuele ontwikkeling van specifieke groepen jeugdigen
4. Competenties van jeugdprofessionals
5. Wettelijke kaders
6. Interventies

34

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Een circulaire conceptualisatie

Basson, 2001

35

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Wat verloopt (mogelijk) anders bij LVB?

36

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Onze doelgroep

Deze kenmerken zijn allen van invloed op de seksuele ontwikkeling..

LVB specifieke kenmerken	Bijkomende kenmerken
Intelligentie IQ 50-85	Leerproblemen
Beperkt sociaal aanpassingsvermogen	Psychiatrische Stoornis
	Medisch-Organische problemen
	Problemen in gezin en sociale context
(Ernstige) gedragsproblemen	
en leiden tot: CHRONICITEIT/LANGDURIGE BEHOEFTE AAN ONDERSTEUNING	

37

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Biologisch..

- Syndromale aandoeningen
  - somatische aandoeningen als blaasproblematiek
  - specifieke afwijkingen van de geslachtsorganen en aangedane vruchtbaarheid (Turner, Klinefelter)
- Gevolgen van langdurig medicatie- of middelengebruik
- Prikkel(over)gevoeligheid van het zenuwstelsel?

38

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Psychologisch..

- Intellectuele beperking & leerproblemen
- vaker gehechtheidsproblematiek
  - verwaarlozing en (seksuele) mishandeling
  - subtieler: mismatch tussen behoeften van cliënt en ouders/opvoeders, zeker bij late herkenning LVB

39

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Psychologisch (II)..

- Sociaal-emotionele beperkingen
  - lichaamsbeleving
  - o.a. emoties herkennen en reguleren
  - sociale afstemming is cruciaal bij seks!
- Psychotrauma
  - op welk moment in de (seksuele) ontwikkeling?
  - slachtofferschap van seksueel grensoverschrijdend gedrag: de *ervaring* is relevanter dan de *gebeurtenis*

40

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Sociaal..

- Gedragsproblematiek eist veel aandacht op
- Beperkte weerbaarheid = kwetsbaarheid voor misbruik
- Doen wat anderen doen om er niet buiten te vallen

41

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Wat zou je vragen?

Wat wil je weten van jouw cliënt, als het gaat om zijn of haar seksuele ontwikkeling?

Waar zou je naar vragen?

-> Typ je vraag zoals je die zou willen stellen in de chat (experimenteren mag ☺)

42

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 Voorlichtingsmateriaal

Lief, Lijf & Leven
Alles wat je moet weten over seks
In het voorlichtingsprogramma 'Lief, Lijf & Leven' worden op een heel gestructureerde manier vele facetten van de seksuele ontwikkeling belicht en is speciaal bedoeld voor kwetsbare jongeren.

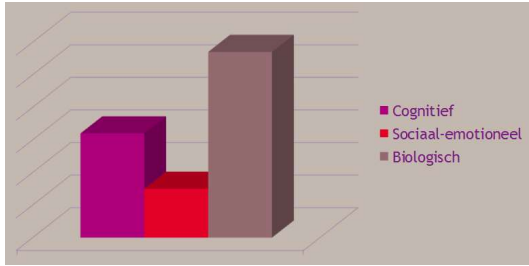
Voorbereiding Voor Begeleiders 8 video's

Deel 1 - Vriendschap & Relaties 7 video's

43

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Disharmonie in de ontwikkeling

■ Cognitief
■ Sociaal-emotioneel
■ Biologisch

44

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Disharmonie - casus Lex

- 26-jarige jongeman met SCA (genetische aandoening met cognitieve en motorische achteruitgang)
- Prostituee-bezoek met wisselende motivatie (want verliefdheid/teleurstelling/andere verwachtingen)
- Dating apps en sites
- Verliefdheden op begeleiders

45

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Casus Lex

Wat hebben we gedaan?

- Uitgangspunt: recht op seks, seksualiteit en intimiteit als gezonde behoeften
- Seksuele voorlichting & verkenning -> SKKAAT-R
  - Kennis optimaliseren
  - Woorden geven aan seksualiteit (wij aan hem, hij aan ons)
  - Verwachtingen verhelderen & informeren over wat reëel is en wat niet
  - Grenzen onderzoeken en leren deze te verwoorden
- Verliefdheden niet bestraffen, maar bespreekbaar maken en houden en grenzen aanbrengen
- Samen met prostituee de bezoeken voorbespreken, zodat verwachtingen helder zijn en Lex nieuwe ervaringen op veilige wijze kon opdoen
- Beschikbaar zijn voor vragen over dating-apps, Lex advies geven wanneer hij erom vraagt

46

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 SKKAAT-R

4. Wat gebeurt hier?
(1 punt als uit het antwoord blijkt dat de personen aan het zoenen zijn, 0 punten als niet uit het antwoord blijkt dat de personen aan het zoenen zijn)

A) Wat vind je ervan als een man en een vrouw dit doen op een eerste date? Als er geen antwoord wordt gegeven, reageer dan door te zeggen: 'Is het oké of niet oké?'
(score als oké en niet oké op het antwoordformulier voor elk van de verschillende vragen over intimiteit). Noteer op het formulier wat de jongere vertelt.

Wacht op een antwoord en vraag:

B) En na meerdere dates?
Wacht op een antwoord en vraag:

C) Wat als de personen getrouwd zijn?

Heb je zelf wel eens gezoend?
(score als 'ja' of 'nee' op het antwoordformulier)

Heb je wel eens getrouwd?
(score als 'ja' of 'nee' op het antwoordformulier)

47

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Casus Jessica

- 29-jarige vrouw, slachtoffer van mensenhandel en gedurende enkele jaren dakloos
- Sinds drie jaar: vaste woning en FACT-behandeling gericht op trauma & emotieregulatie
- Wens: zwanger worden, gezin stichten

48

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Nu Niet Zwanger

- Zie www.nunietzwanger.nl
- Tools om in gesprek te gaan over: kindervwens, anticonceptie, seksualiteit

49

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Disharmonie - casus Twan

35-jarige man, verstandelijke beperking, opgepakt voor het zoenen van een 12-jarig meisje.

Biologisch

- Seksuele behoeften conform leeftijd

Psychologisch

- Frustratie van het niet hebben van een vaste relatie en een gezin. Het aangaan van een relatie is nooit gelukt.
- Hij voelt zich minder ten opzichte van zijn broers.
- Weinig besef van grenzen.

Sociaal

- Vindt verbinding bij en connectie bij 12-jarig meisje dat met hem praat en interesse in hem toont.

50

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Feiten over LVB & seks

- Vaker slachtoffer én dader van seksueel grensoverschrijdend gedrag;
- minder kennis over seksualiteit (niet aangeboden of niet gelukt);
- vaker éérder de eerste seksuele ervaring met een ander;
- vaker een negatieve houding jegens transgenders, homo- en bisexualiteit;
- grotere kans op onbedoelde zwangerschap of tienerzwangerschap;
- minder zicht op risico's van seksueel gedrag.
- seksuele functiestoornissen door medicatiegebruik (???)

51

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Continuüm van seksualiteit

<p>"Ongezond" "Risicovol" Onprettig Grenzeloos Gekoppeld aan kwetsbaarheid/geweld</p>	<p>"Gezond" Veilig Plezierig Genot Met bewaakte grenzen Met privacy</p>
---	---

52

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Voorlichtingsmateriaal

53

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Culturele en religieuze invloeden

Door cultuur of religie is te zien dat er verschillen zijn in opvattingen, normen, waarden, wensen en grenzen als het gaat om seksualiteit.

- Religie: Islam, christendom, jodendom
- Subculturen: woonwagencamp vs. Amsterdam-Zuid vs. een VG-instelling waar een cliënt woont vs. ....

54

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Cultuur heeft invloed op...

- Wat je ziet als het *doel* van seks
  - plezier/genot
  - manier om status te verkrijgen
  - voortplanting (en verder niets)
  - manier om intimiteit te ervaren met een ander
  - manier om geld te verdienen
  - ...

55

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Cultuur heeft invloed op...

- Je gevoelens over/bij seks
  - schaamte
  - schuld
  - ... en in het verlengde daarvan: gevoeld plezier

56

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Casus Petra

- 54 jaar
- Opgevoed in streng christelijk gezin
- Behandelvraag: verbetering van seksuele beleving
- Moeite met uitspreken van woorden die te maken hebben met seks.

57

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Cultuur heeft invloed op...

- De taal die je hebt voor seks
  - veel taal/woorden door openlijke gesprekken met ouders of *peers*
  - weinig tot geen taal/woorden doordat er niet over gesproken is
- Met wie je hierover mag praten

58

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Casus Radja

- 25 jaar
- Hindoestaanse opvoeding
- In behandeling vanwege seksueel grensoverschrijdend gedrag
- Moeite met praten over seks bij vrouwelijke behandelaar.

59

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Cultuur heeft invloed op...

- De privacy rondom seks
  - eigen kamer/ruimte?
  - mate van gecontroleerd worden door ouders/familie/begeleiders
  - internettoegang op eigen apparaat

60

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 Leestip

61

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 Memory Eduna

Memory Liefde en Seks
-> Bestellen via Bol.com

62

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 Bordspel Eduna

Bordspel Liefde en Seks
-> Bestellen via Bol.com

63

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 100 zinnen aanvullen

100 ZINNEN TEST SEKSUALITEIT (100 ZTS) Datum: _____

Naam: _____
Leeftijd: _____
Geslacht: m / v

Het is de bedoeling dat u van onderstaande woorden zinnen maakt, die te maken hebben met seksualiteit. U kunt hierbij ook denken aan bijvoorbeeld verliefd worden, intimiteit, relaties, trouwen, man/vrouw zijn enz. Met andere woorden: u mag seksualiteit dus breed opvatten.

64

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

Vul in

1. schamen: _____
2. mannen: _____
3. praten: _____
4. willen: _____
5. lekker: _____
6. groot: _____
7. kleding: _____
8. penis: _____
9. soms: _____
10. opgewonden: _____
11. vaak: _____
12. vrouwen: _____
13. vooral: _____
14. condoom: _____
15. vroeger: _____
16. leeftijd: _____
17. behoefte: _____

65

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN

 PSB (Profiel Seksueel Bewustzijn)

66

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

En nu...?

- Neem je aantekening van begin van deze bijeenkomst erbij.

→ Op welke lijn ga je actie uitzetten, en wat ga je doen of bespreken?

67

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Aanmoediging...

- Vind elkaar en houd contact!

- Trajectum | Hilda Meijer
- Ipse de Bruggen | Jetske van der Kooy
- STEVIG | Ellen Frunt
- Wier/Fivoor | Caroline Steman

68

BEJEGENEN ▼ BEHANDELEN ▼ BEVEILIGEN **de Borg**

Handige websites

- <https://seksualiteit.nl/>
- www.seksuelevorming.nl
- www.nunietzwanger.nl
- <https://seksindepraktijk.nl/>
- <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/seksuele-ontwikkeling/>

69